

VULKANEN en GORILLA'S

In dit artikel wil ik u iets vertellen over de Virungavulkanen in Rwanda en mijn ervaringen met hun interessantste bewoners: de Berggorilla's.

Ik heb lang gewacht met het schrijven van dit stukje. Berggorilla's kunnen nu eenmaal niet tot de vogels gerekend worden en een groep vulkanen in Centraal Afrika is nu niet bepaald te vergelijken met de Kennemerduinen. Toch geloof ik wel dat een artikel als dit een plaatsje kan vinden in een tijdschrift voor vogelaars. Immers, de meeste vogelaars beperken zich niet alleen tot vogels. Heel vaak gaat hun belangstelling ook uit naar andere diergroepen. Tevens heb ik gemerkt dat veel mensen graag reisverslagen lezen. Daar komt nog bij, dat ik denk dat de Virungavulkanen en hun bewoners het waard zijn om onder de aandacht van de mensen gebracht te worden, omdat het gebied bloot staat aan tal van gevaren. Ik hoop dan ook dat u er begrip voor kunt opbrengen, dat dit artikel nu eens niet uitsluitend over vogels gaat.

Ligging van de vulkanen.

De Virungavulkaangroep is gelegen in de westelijke arm van de Grote Slenk of Great Rift Valley (een breuk in de aardkorst, die zich uitstrekt van de Jordaanvallei in het noorden tot in Mozambique in het zuiden) precies op het snijpunt van de landen Rwanda, Zaïre en Oeganda. Deze westelijke arm van de Grote Slenk begint bij het Albertmeer in Oeganda en is heel anders gevormd dan de oostelijke arm van de Slenk in Kenia en Ethiopië.

In Kenia wordt de Grote Slenk gekenmerkt door steile afgronden. In de westelijke arm zoekt men deze tevergeefs, hetgeen de indruk wekt dat dit deel van de Grote Slenk veel ouder is dan de oostelijke tak. Toch waren juist in de westelijke arm nog niet zo heel lang geleden de vulkanen buitengewoon actief. Zelfs in deze eeuw zijn er nog erupties voorgekomen met gloeiende lava. Eén groep vulkanen is nog steeds bijzonder actief: de Virungavulkanen.

De Virungavulkanen zijn van verschillende leeftijd. Op één uitzondering na hebben ze allemaal de karakteristieke kegelvorm, met een krater op de top.

De Virungavulkanen zijn te verdelen in drie groepen. Van deze drie

groepen is de westelijke groep nog actief. De Nyamlagira is nog uitgebarsten in 1938 en 1948. Een andere vulkaan is nog uitgebarsten in 1977. Een groep Duitsers, die zich op het moment dat de vulkaan begon te rommelen op de top bevond, wist zich het vege lijf te redden door achter een kudde olifanten aan te rennen. Om te overleven wisten de dieren instinctief de juiste richting te bepalen.

De hoogste van de Virungavulkanen is de Karisimbi (+4500 m) en ligt in het Zafrese deel van de groep.

De Virungavulkanen, een bedreigd gebied.

Zoals al eerder vermeld, bezochten wij het Rwandese deel van de vulkanen. De regering heeft van een groot deel van dit gebied een reservaat gemaakt: het "Parc des Volcans" en dat was nodig ook. De druk van de bevolking op de vulkanen is bijzonder groot. Rwanda heeft te kampen met overbevolking en de vraag naar landbouwgrond wordt dan ook steeds groter.

Zelfs als nationaal park is dit gebied nog niet veilig. In 1969 heeft de bevolking ruim 10.000 ha. in beslag genomen voor de kweek van pyrethrum.

De huidige regering van Rwanda wil dit weer ongedaan maken, maar het zal toch nog geruime tijd duren, voor er zich weer een min of meer natuurlijke vegetatie heeft ontwikkeld.

De Virungavulkanen zijn van uitzonderlijk groot biologisch belang. Afgezien van enkele vulkanen ten westen van het Kivumeer in Zafre is dit het enige gebied ter wereld waar Berggorilla's voorkomen. Deze dieren bevinden zich in een zeer kwetsbare situatie. Enerzijds is er de druk op hun woongebied, anderzijds staan de dieren zelf bloot aan de praktijken van stropers. In ruil voor veel geld leveren de stropers schedels van volwassen dieren en levende jonge dieren aan rijke westerlingen.

In 1960 schatte men het bestand aan Berggorilla's op de Virungavulkanen (dus in Zafre, Rwanda en Oeganda tesamen) op 450 stuks. In 1978 waren er nog 270 en ten tijde van mijn bezoek (december 1980) waren er waarschijnlijk niet meer dan 200 over. In het gebergte ten westen van het Kivumeer in Zafre leven ongeveer evenveel dieren als op de Virungavulkanen. Dit betekent dat de totale

wereldpopulatie met inbegrip van de in gevangenschap levende dieren, uit minder dan 500 dieren bestaat. Deze diersoort loopt dus groot gevaar uit te sterven.

Beschermende maatregelen.

Om het uitsterven van de Berggorilla's te voorkomen is aan het einde van 1979 in Rwanda het Mountain Gorilla Project (MGP) gestart. Momenteel lopen er drie hoofdprogramma's in Rwanda om de Berggorilla's en hun natuurlijke habitat te beschermen:

- I. Er wordt geprobeerd de bevolking van Rwanda bewust te maken van het belang om hun natuurlijke hulpbronnen op een verstandige wijze te gebruiken. Ook probeert men hen de grondbeginselen van natuurbeheer en-bescherming bij te brengen.
- II. Er is een programma gestart, dat zich ten doel stelt het toerisme te bevorderen en meer in het bijzonder om bezoekers in staat te stellen, de Gorilla's te observeren (dat brengt geld in het laadje, dat weer ten goede komt aan het MGP). Dat dit met de grootste zorgvuldigheid geschiedt, spreekt natuurlijk vanzelf. Er mogen ten hoogste zes mensen per dag naar de Gorilla's toe en altijd onder leiding van een gids, om de verstoring zoveel mogelijk te beperken.
- III. Er is een reservaaatsbeschermingsprogramma gestart. Dit houdt onder meer in dat, de parkwachters beter uitgerust en getraind worden om een einde te maken aan het stropen.

We zijn dus op de goede weg, maar zolang de Franse ambassadeur in Rwanda nog de hoop uitspreekt, een volwassen gorilla met een speerdood te steken, is het duidelijk dat wat bestreft voorlichting er toch nog wat moet gebeuren. Hopelijk zal men er d.m.v. het Mountain Project in slagen te voorkomen dat er nog meer Berggorilla's worden gedood en hun biotoop nog meer wordt aangetast.

Zachtaardige dieren.

In tegenstelling tot wat veel mensen denken, is de Berggorilla een bijzonder zachtaardig dier.

De dieren leiden een rustig en teruggetrokken bestaan op de flanken van de vulkanen. Ze leven in het bergwoud, in de bamboewildernis en tussen de boom heide en de reuzenlobelia's.

Hun woongebied strekt zich uit tot een hoogte van +4000 m. Omdat de dieren op grote hoogte leven in een gebied met een zeer nat en

vooral 's-nachts koud klimaat, is hun hele lichaam bedekt met een dikke vacht van lang zwart haar. Volwassen mannetjes hebben een zilverkleurige rug en worden dan ook "silverback" genoemd. Van deze dieren is de laatste jaren veel bekend geworden. Dian Fossey, een Amerikaanse biologe, heeft om de dieren te bestuderen jarenlang in Rwanda onder de gorilla's geleefd. (Voor geïnteresseerden: in het april nummer van 1981 van de "National Geographic" staat een uitgebreid artikel over het werk van Dian Fossey met haar gorilla's).

De dieren trekken in familiegroepjes door de wildernis. Net als wij mensen, zijn de gorilla's met elkaar verbonden door familiebanden. Deze groepen kunnen wel bestaan uit 12 dieren en staan onder leiding van een dominant mannetje.

Elke avond bouwen ze een nest van bladeren, meestal op de grond. Alleen jonge dieren klimmen in de bomen. Volwassen mannetjes zijn daar veel te zwaar voor. De mannetjes kunnen een gewicht bereiken van 275 kg.

Het voedsel van de Berggorilla's is volkomen plantaardig: merg van bamboe, dat als een rietje wordt omgeknakt: verder: bladeren, loten, stengels, knollen, varens e.d. Het feit dat de dieren zo weinig agressief zijn, heeft zeker te maken met de aard van hun voedsel.

Kerstmis met de gorilla's.

Het toeval wilde, dat de dag waarop we naar de gorilla's zouden gaan viel op eerste kerstdag. Op 24 december waren we tegen de avond aangekomen op het kampeerterrein bij het kantoortje van het "Parc des Volcans", aan de voet van de vulkanen.

De volgende dag werden we gewekt door een luid schallende radio, die vrolijke kerstliedjes op z'n Afrikaans ten gehore bracht. Een paar parkwachters in legeruniform slenterden rond bij het gebouwtje. Met veel militair vertoon werd de Rwandese vlag gehesen. In het kantoortje lagen een paar schedels van gorilla's. Trieste overblijfselen van dieren die dood in het woud door parkwachters waren gevonden, nadat ze door stropers vermoord waren.

We stapten in onze truck en gingen op weg naar de Visoke, de vulkaan die we zouden gaan beklimmen. Na een tocht van ongeveer een uur (15 km.) eindigde de weg aan de voet van de steil oprijzende wand van de vulkaan. Dicht bos strekte zich naar alle kanten uit. Een aantal gidsen had zich verzameld bij het kleine onderkomen van een Engels echtpaar, dat in dit gebied biologisch onderzoek doet.

Samen met Gerie, mijn vrouw, en nog vier personen vertrokken we te voet onder leiding van een gids, "gewapend" met een panga (kapes) in een poging om gorilla's te zien.

Achter elkaar liepen we tussen de akkertjes door, die direct aan het oerwoud grensden. Na ongeveer een kwartier gingen we de wildernis in, bestaande uit een wirwar van struikgewas. De gids maakte ons duidelijk dat we vanaf dit moment volkomen stil moesten zijn. Na enige tijd stuitte hij op sporen van een groep gorilla's. De spanning nam plotseling toe in onze groep. De sporen leidden naar een dicht bamboebos. Spoedig werden we ingesloten door het metershoge, armdikke bamboe. Het was verbazingwekkend hoe de gids het spoor van de gorilla's wist te volgen. Kriskras baanden we ons op de steile berghelling een weg door het dichte bamboebos, af en toe kruipend over de grond onder omgevallen bamboestengels door. Na enige tijd begonnen we zelfs te twijfelen aan de deskundigheid van onze gids. Op geregelde tijden echter, stuitten we op pas omgeknaakte bamboestengels en soms lag er een verse gorilla-drol op ons pad. Plotseling begon de gids diepe grommende geluiden te maken. We bereikten de grens van het bamboebos en stonden voor een ondiep dal, begroeid met dicht struikgewas. Het lage grommende geluid werd opeens beantwoord. Daar stonden ze! Op een meter of dertig van ons af bevond zich een groep Berggorilla's, half verscholen achter de dichte vegetatie. Hun lange zwarte vacht stak scherp af tegen het groen van de omgeving. Ik voelde me ontzettend opgewonden, nu ik oog in oog stond met deze zo op mensen lijkende dieren. De dieren waren duidelijk zenuwachtig. Voorzichtig gingen we voorwaarts. De gids bleef grommende geluiden maken en gebaarde ons vooral geen onverwachte bewegingen te maken. Toen we te dichtbij kwamen, verdwenen de dieren onder luid gekraak van het struikgewas in de bamboevegetatie. We kropen nu voorwaarts en we konden de dieren duidelijk horen. Doodstil en met luid kloppend hart bleven we nu wachten op de dingen die komen gingen. De gids maakte nog steeds grommende geluiden. Dit betekende zoveel als: "Rustig maar, wees maar niet bang, ik ben het maar." Ook deed hij net alsof hij bladeren at, in een poging om de dieren gerust te stellen. Heel behoedzaam kwamen de dieren weer te voorschijn uit de bamboewirwar. De groep bestond uit zes dieren. Een vrouwtje met twee babies van misschien een half jaar oud, twee jonge dieren van een paar jaar oud en een mannetje. Het mannetje bleef enorm op zijn hoede. Het wijfje, waarvan de borsten duidelijk zichtbaar waren, ging liggen, de struiken plettend, op nog geen 5 meter van ons af. De twee ba-

bies bleven dicht bij de moeder. De twee andere jonge dieren klommen in een struik. Het mannetje bleef echter steeds verborgen in het struikgewas, maar verplaatste zich echter wel voortdurend. Een enkele maal hoorden we hem luid op z'n borst slaan, om ons schrik aan te jagen. Een van de babies wilde hem nadoen en ging zich rechtopstaand ook op de borst trommelen, hetgeen een lachwekkende vertoning was. Het feit dat babies zich op de borst slaan, is bij Berggorilla's een bekend verschijnsel. Het vrouwtje was nu aan ons gewend en spreidde zelfs een volkomen onverschilligheid jegens ons ten toon. Ze keek ons wel vaak aan, met haar uitdrukingsloze kleine bruine ogen. De babies lagen te rollen over haar buik en over de grond. In tegenstelling tot de volwassen dieren hadden ze geen lange zwarte vacht, maar een meer bruine wollige beharing. Ze zagen er net zo hulpeloos uit als mensenbabies.

De moeder verzorgde met veel geduld de vacht van haar babies. De dieren maakten af en toe zachte grommende geluidjes. Ik kon me niet voorstellen dat er mensen zijn, die deze zo zachtaardige dieren kwaad konden doen. Er is totaal geen kunst aan om deze onbevreesde dieren te doden.

De gids werd enorm enthousiast. Ik kreeg de indruk, dat hij deze dieren als zijn dieren beschouwde. Het geheel maakte een zeer diepe indruk op mij en op de rest van de groep. Ze leken ook in zoveel opzichten op ons. Soms maakten ze dezelfde gebaren als wij, hun kinderen speelden als mensenkinderen en ook hun zintuigen werken bijna net als bij mensen. Ze zullen hun omgeving dan ook net zo waarnemen als wij. Ik vroeg me af, wat er op dit moment in de dieren omging, want het stond voor mij vast dat deze dieren in staat waren om te denken.

Plotseling kwam het mannetje helemaal tevoorschijn, zich in al zijn indrukwekkendheid aan ons vertonend. Zijdelings begaf hij zich in onze richting. Op ongeveer een meter van ons af kroop hij door de struiken. We werden nu toch wel een beetje bang, omdat we niet wisten wat zijn bedoeling was. Toch was duidelijk dat ons mannetje ook bang was, want hij durfde toch niet nog dichterbij te komen. Toen hij zich weer van ons verwijderde konden we zien, dat het nog geen silverback was, het was dus nog niet zo'n erg oud mannetje. Later hoorden we van het Engelse echtpaar, dat verwacht werd dat dit mannetje spoedig verdreven zou worden door een ouder, sterker mannetje. Ons mannetje had ook een handicap. Hij had n.l. maar één hand. De hand was afgerukt toen hij met zijn arm in een val was terechtgekomen, die door jagers was gezet om antilopen te vangen.

Door deze handicap kan hij natuurlijk nooit op tegen een ander mannetje. Ons mannetje was trouwens nog maar enkele maanden de leider van de groep. De groep werd vóór die tijd geleid door een oud zilverrug mannetje, dat echter plotseling verdwenen was.

Waarschijnlijk gestroopt!

Het was geweldig om hier te zitten bij de Berggorilla's. Ze zorgden ervoor dat ik de vreemdste kerstmis van mijn leven vierde.

Na ongeveer drie kwartier verdwenen de dieren in het bamboebos.

Door het dichte struikgewas baanden we ons een weg naar het bamboebos. Na enige tijd bereikten we de akkers van de mensen weer.

De familie die wij bezocht hadden stond bekend als groep elf. Alle familiegroepjes worden aangeduid met een nummer. Alleen groep elf mag worden opgezocht door bezoekers. De overige groepen zijn onderwerp van studie en mogen eigenlijk niet gezien worden door bezoekers. Gelukkig maar, het is natuurlijk grandioos dat mensen in de gelegenheid worden gesteld deze dieren gade te slaan, maar het feit blijft bestaan dat hoe omzichtig dit ook gebeurt, het altijd enige verstoring van het dagelijkse levensritme van de dieren betekent.

Nog vol van hetgeen we meegemaakt hadden, bereikten we de vrachtwagen. We rustten wat uit voor we aan de zware tocht naar de top van de Visoke begonnen.

De tocht naar het kratermeer.

Om ongeveer één uur waren we klaar voor de tocht naar het kratermeer op de top. Bepakt en bezakt (slaapzak, veldfles, droge sokken, regenpak, fotospullen, verrekijker) begaven we ons achter een gids (een jongen nog) aan, een smal en steil paadje op. De overige groepsleden, die niet naar de gorilla's waren geweest, waren 's-morgens al - vergezeld door dragers, die twee zware vijf-persoonstenten, water, pannen en etenswaren zeulden - naar de top vertrokken.

Na enige tijd verlieten we het pad en door dicht struikgewas, over een smal spoor, klauterden we naar boven.

Hoge woudreuzen begroeid met varens en baardmossen stonden op de helling. Dikke lianen hingen als slingers in de bomen. Af en toe moesten we over omgevallen bomen heen klauteren, die over het pad lagen. Spoedig begon ik erg moe te worden. We bevonden ons al op vrij grote hoogte.

We waren gestart op 2700 m. (de gorilla's zagen we ook ongeveer op die hoogte). We hadden een klim voor de boeg van zo'n 1800 m. De Visoke is +4500 m hoog (slechts iets minder hoog dan de Karisimbi, de hoogste vulkaan). 1800 m lijkt niet zoveel, maar de helling was enorm steil en moeilijk begaanbaar. Af en toe moesten we ons optrekken aan de takken van de bomen of konden we ons nog net vastgrijpen aan het struikgewas. De wortels van de bomen maakten het klimmen ook niet gemakkelijker.

Toen we wat hoger kwamen, hadden we een fraai uitzicht op het oerwoud, dat de omringende hellingen bedekte.

Na ruim een uur klimmen kwamen we in bewolking terecht. Spoedig daarna vielen de eerste druppels. Het leek me niet nodig om mijn regenpak aan te trekken. Plotseling barstte de hel los! Het begon te onweren en afschuwelijk te regenen. Een regenpak aantrekken had nu geen zin meer, want we waren allemaal binnen enkele ogenblikken volkomen doorweekt. Het pad veranderde binnen de kortste keren in een modderpoel, waarlangs het water van de helling in stromen omlaag kwam.

We bereikten een dikke holle boom, waar we met z'n allen konden schuilen. Het bleef echter regenen en we besloten om maar weer verder te gaan. Het lopen was echter vrijwel onmogelijk geworden. Tot onze enkels in de blubber ploeterden we naar boven. Omdat ik enkele keren was uitgleden, zat ik van top tot teen onder de prut. Ik was zelfs enkele keren op mijn platte buik in de modder gevallen en zo weer een paar meter omlaag gegleden. Op zulke momenten dacht ik echt: waar ben ik in godsnaam mee bezig! Ik dacht er serieus over om terug te keren, want dit was een hel. Wat dat betreft, toonde Gerie meer karakter, want zij wilde er niet van horen horen terug te keren.

Na enige tijd lieten we de woudreuzen achter ons en bereikten we de zone van de boomheide (hagenia). We hadden gemerkt dat het gemakkelijker was om naast het pad te gaan lopen, dwars door de dichte vegetatie heen, want daar was het minder glibberig. De boomheide was bedekt met een dikke laag donkergroen mos.

De regen had inmiddels plaats gemaakt voor hagel en het was kouder geworden.

Boven de boomheide bereikten we de alpine zone: we bevonden ons nu boven de boomgrens. De bodem was hier beter begaanbaar, want de ondergrond was van steen.

Het geheel deed erg sinister aan. Het was gaan waaien, een dichte mist omfloerste alles en het was doodstil. De vegetatie bestond uit reuzenlobelia's en reusachtig op bloemkolen gelijkend kruiskruid, die begroeid waren met dikke lagen groen mos en steeds maar weer voor ons uit de mist opdoemden. Ik voelde me echt op de eenzaamste plek op de wereld beland. Gerie en ik waren aan het eind van onze krachten en de top was nog steeds niet in zicht. Maar plotseling doemde een donkere vlek voor ons in de mist op. De vlek nam langzaam de vorm aan van een grote tent. We waren op de top van de vulkaan aangekomen. Uitgeput, doornat en verkleumd zochten we de beschermende tent op. We trokken onze natte kleren uit en gingen direct in onze gedeeltelijk nat geworden slaapzak liggen. Er waren geen matjes mee naar boven gekomen, dus de grondkou kon ongehinderd optrekken.

De groep die 's morgens naar boven was gegaan zorgde door het eten, maar of het nu kwam door de grote hoogte of door mijn vermoeidheid, ik had totaal geen eetlust. Om half zeven lag iedereen plat. We bevonden ons met z'n vijven in de tent en om warm te blijven waren we allemaal dicht tegen elkaar aangekropen.

We hadden weinig zin om de volgende morgen onze natte kleren aan te trekken. Gelukkig had ik nog een redelijk droog regenpak. De regenbroek trok ik zo over mijn blote benen aan.

Toen we buiten kwamen bleek het allemaal wel de moeite waard geweest te zijn.

De vorige avond waren we te moe en was het te mistig om wat te zien. Nu was het echter helder en konden we mijlenver zien.

Het kamp bevond zich aan de rand van de krater. Vrij steile wanden liepen enkele tientallen meters omlaag. Beneden ons lag het kratermeer. Het groene water glinsterde in de diepte. Het meer had een doorsnede van een paar honderd meter en was vrijwel rond.

De gisteren nog zo naargeestig uitziende reuzenlobelia's en kruiskruiden waren nu betoverend mooi. De reuzenlobelia's en het kruiskruid hebben zich op de Virungavulkanen tot endeme soorten ontwikkeld. Alleen Lobelia Wollastonii wordt buiten de Virungavulkanen ook in het Ruwenzori gebergte, zo'n vierhonderd km ten noorden van Virungavulkanen, aangetroffen.

De Ruwenzori- en de Virunga-vulkanen zijn pas van elkaar gescheiden na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden. Op de

Ruwenzori kwamen toen nog gletjers voor op een hoogte van 2300 m. De groteske alpine flora, bestaande uit lobelia's en kruiskruid van de Ruwenzori-en de Virunga-vulkanen moeten toen nog met elkaar verbonden geweest zijn via lager gelegen gebieden. Het zich naar boven terug trekkende ijs, en hiermee ook de alpine vegetatie, heeft tot vorming van vele nieuwe soorten geleid, niet alleen bij de lobelia's en kruiskruiden, maar ook bij de strobloemen en de heideplanten.

Het enige andere gebied ter wereld met een enigszins vergelijkbaar klimaat is het gedeelte van het Andesgebergte ter hoogte van de evenaar. Ook daar hebben de planten van de ananassoorten enkele bijzondere vormen voortgebracht.

Er zijn er zelfs die op de reuzenlobelia's lijken. Het lijkt dus aannemelijk dat de wisseling van zomer-klimaat overdag en winter-klimaat 's nachts verantwoordelijk is voor het ontstaan van deze soorten.

Hoe kan het voorkomen van de berggorilla's op de Virunga-vulkanen nu verklaard worden? Zoals gezegd leven berggorilla's alleen op de Virunga-vulkanen en de aangrenzende bergen ten westen van het Kivu-meer.

Een theorie is, dat de dieren geïsoleerd raakten van hun laaglandsoortgenoten, toen het oerwoud zich terugtrok tijdens een periode van droogte. Op de zeer natte Virunga vulkanen bleef het oerwoud in stand.

Omdat de dieren niet langer in contact stonden met de gorilla's uit het laagland waren ze in staat om zich tot een totaal verschillende ondersoort te ontwikkelen.

Het was een belevenis om in dit hoog gelegen paradijs met z'n unieke vegetatie rond te wandelen. Mijn voeten zogen zich bij elke stap die ik deed vast in de moerassige bodem. Een eenzame Witnekraaf vloog luid krassend beneden me over het water van het kratermeer. Het was de eerste vogel die ik zag op deze hoogte. Plotseling betrok de lucht en kwam de mist weer opzetten. Evenals de dag ervoor gaven de mistflarden die tussen de groteske planten rondreven, het geheel een aanblik die niet van deze wereld was.

Na een tijd van deze sfeer genoten te hebben, maakten we ons klaar voor de terugtocht. De natte kleren bond ik in een bundel

aan mijn ransel. We braken de tenten op, die door het water enorm zwaar waren geworden. Ik had medelijden met de dragers, die de zware last moesten torsen.

De hele nacht hadden ze ineens gedoken bij elkaar gezeten, onvoldoende beschermd tegen de barre kou. Enkele liepen zelfs op blote voeten en waren totaal verkleumd van de kou.

We vatten de terugtocht aan. Het bleek een moeilijke opgave om de steile glibberige helling af te dalen. Voortdurend gleden we uit en lagen we languit in de modder.

Een Honingzuiger met een lange staart was de enige vogel die zich nog liet zien op deze hoogte.

We bereikten de boomheide-zone weer en ploeterden voort. Spoedig waren we alweer behoorlijk vermoeid. Over het pad was het lopen inmiddels onmogelijk geworden. Achter de dragers aan, die het ook moeilijk hadden en herhaaldelijk uitgleden, baanden we ons een weg door de vegetatie, die aan weerszijden van het pad dank zij de overdadige regenval weelderig groeide. Gelukkig regende het nu niet. Deze uitputtingsslag had toch wel z'n bekoring, hoewel je je daar op zo'n moment niet van bewust bent. Het besef dat ik met iets tamelijk unieks bezig was, gaf me toch wel een lekker gevoel. We vorderden maar langzaam. Er waren nog steeds opmerkelijk weinig vogels te zien. Op deze helling leven ook verscheidene groepen berggorilla's. De kans om ze op eigen houtje te vinden is echter heel erg klein. De dragers vertelden dat ze vlakbij waren.

De wildernis op de flanken van de vulkaan herbergde nog meer wilde dieren: olifanten, buffels (waarvan we op de heenweg af en toe de uitwerpselen vonden) en verschillende soorten antilopen. We hoopten allemaal dat we de olifanten en de buffels niet zouden ontmoeten. De woudbuffel en de woudolifant schijnen namelijk erg agressief te zijn en zonder reden aan te vallen.

We hadden inmiddels de boomheide alweer achter ons gelaten en bevonden ons nu weer tussen de dikke bomen. Ver beneden ons lagen de akkertjes van de mensen.

Alles was ontzettend groen in dit vochtige woud: het mos, de varens, de bomen, de struiken. Het oerwoud was overweldigend mooi. De zon was weer doorgebroken. Het zonlicht werd gefilterd door het gebladerte. Ik vervloekte mezelf, omdat ik mijn veldfles niet gevuld had. De zware tocht en de warmte hadden me behoorlijk dorstig gemaakt.

Moe maar voldaan bereikten we uiteindelijk de auto. Het waren dagen geweest om nooit meer te vergeten.

Ik heb geprobeerd om u in dit artikel een beeld te schetsen van een unieke en ernstig bedreigde diersoort in een al even unieke levensgemeenschap.

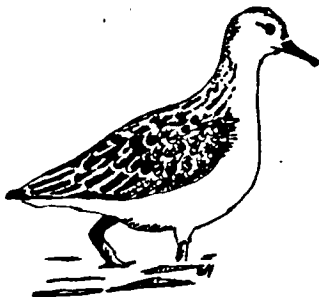
Om u de vogels echter niet helemaal te onthouden, kan ik u vertellen dat ik tijdens mijn reis door Rwanda en Burundi buiten de talloze Afrikaanse vogelsoorten ook vrij veel overwinterde Europese vogels heb waargenomen. Zo waren Boerenzwaluwen talrijk. Ook hoorden we af en toe zingende Rietzangers en Kleine Karekieten. Gele Kwikstaarten waren algemeen in de buurt van water. Verder zagen we o.a. Kemphanen, Groenpootruiters, Zwarte Ruiters, Bosruiters, Scharrelaars, Bijeneters en Ooievaars.

De tocht naar de Berggorilla's en de klim naar de top van de Visoke waren voor mij echter verreweg de meest indrukwekkende belevenissen tijdens de reis.

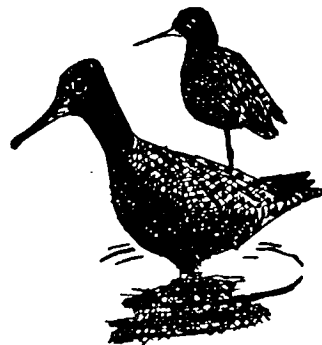
Eef kiefert

Engelenburg 427

2036 RN Haarlem.

juv. kemphaan

Zwarte ruiters